MARKAZIY OSIYO YOSHLARINI TARBIYALASHDA UMUMIY QADRIYATLARNING O‘RNI VA AHAMIYATI

Isomov M.Q.
O‘ZDJTU ijtimoiy fanlar kafedrasining dotsenti, f.f.n.

Annotatsiya. Ushbu maqolada, Markaziy Osiyo mamlakatlarida yoshlarni tarbiyalashda umumiy qadriyatlarning o‘rni va ahamiyati ko‘rib chiqiladi. Milliy va umuminsoniy qadriyatlarning yosh avlod dunyoqarashini shakllantirish, uning ma’naviy-axloqiy fazilatlarini, fuqarolik pozitsiyasini hamda madaniy o‘ziga xosligini rivojlantirishga ta’siri tahlil qilinadi. Tarixiy-madaniy merosni saqlash, millatlararo totuvlikni mustahkamlash, madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish va yoshlarning zamonaviy globallashuv jarayonlariga moslashishi masalalariga alohida e’tibor qaratiladi.

Kalit so‘zlar: umumiy qadriyatlar, yoshlar, tarbiya, Markaziy Osiyo, milliy qadriyatlar, umuminsoniy qadriyatlar, globallashuv.

KIRISH. Globallashuv, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi va xalqaro aloqalarning kengayishi sharoitida yosh avlodning qadriyatlar yo‘nalishini shakllantirish masalasi alohida dolzarblik kasb etmoqda. Yoshlar davlatning intellektual, madaniy, iqtisodiy va ijtimoiy-siyosiy salohiyatini belgilovchi eng muhim ijtimoiy guruh hisoblanadi. Shu sababli ularning ma’naviy, axloqiy va intellektual rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish davlat yoshlar siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida qaraladi.

Markaziy Osiyo ko‘p asrlar davomida umumiy ma’naviy va axloqiy qadriyatlar shakllangan, boy tarixiy hamda madaniy merosga ega mintaqa hisoblanadi. Kattalarga hurmat, oilani e’zozlash, mehmondo‘stlik, o‘zaro yordam, bag‘rikenglik, mehnatsevarlik, bilim olishga intilish va tarixiy xotirani asrab-avaylash mintaqa xalqlari an’anaviy madaniyatining muhim tarkibiy qismlari hisoblanadi. Etnik va til jihatidan xilma-xillikka qaramay, Markaziy Osiyo xalqlari ijtimoiy va axloqiy qarashlar tizimida sezilarli darajada o‘xshashlikka ega.

Hozirgi vaqtda globallashuv jarayonlari yoshlarning turmush tarzi, qiziqishlari, xulq-atvori va dunyoqarashiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Raqamli makonning kengayishi, ijtimoiy tarmoqlarning ommalashuvi va xalqaro axborot almashinuvining kuchayishi bilim olish hamda madaniy hamkorlik uchun yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Shu bilan birga, ushbu jarayonlar an’anaviy ijtimoiy aloqalarning zaiflashuvi, qadriyatlar ustuvorligining o‘zgarishi, milliy an’analar va

DOI: 10.5281/zenodo.24240467

zamonaviy madaniy tendensiyalar o‘rtasida ziddiyatlarning yuzaga kelishi bilan ham kechishi mumkin.

Bunday sharoitda yoshlarda milliy va madaniy o‘ziga xoslikni saqlab qolish bilan birga, umuminsoniy qadriyatlar hamda jahon sivilizatsiyasi yutuqlariga ochiq munosabatda bo‘lish qobiliyatini shakllantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Yosh avlod tarbiyasi faqat an’anaviy me’yorlar va xulq-atvor qoidalarini yetkazish bilan cheklanmasligi kerak. U mustaqil fikrlash, ijtimoiy mas’uliyat, boshqa madaniyat vakillariga hurmat bilan munosabatda bo‘lish hamda jamiyat taraqqiyotida ishtirok etishga tayyorlikni rivojlantirishga yo‘naltirilishi lozim.

Shunday qilib, Markaziy Osiyo yoshlarini tarbiyalashda umumiy qadriyatlarning o‘rni va ahamiyatini o‘rganish nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega. Mazkur tadqiqot mintaqaviy hamkorlikni mustahkamlash, millatlararo totuvlikni ta’minlash va mintaqa davlatlarining barqaror rivojlanishida umumiy tarixiy-madaniy merosdan foydalanish imkoniyatlarini aniqlashga xizmat qiladi.

Yoshlarning qadriyatlar yo‘nalishini shakllantirish, milliy o‘ziga xoslikni saqlash va globallashuvning ijtimoiy ongga ta’siri masalalari zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda o‘z aksini topgan. Markaziy Osiyo mamlakatlarida yosh avlod tarbiyasining ijtimoiy, madaniy va ta’limiy jihatlariga bag‘ishlangan tadqiqotlar alohida ahamiyatga ega.V.S. Alekseyeva va Sh. Dumaxonova tadqiqotida globallashuv sharoitida o‘zbek yoshlarining ijtimoiy va madaniy o‘ziga xosligi xususiyatlari ko‘rib chiqilgan. Mualliflar milliy an’analar va zamonaviy ijtimoiy jarayonlarning o‘zaro ta’siriga, shuningdek, yosh avlod dunyoqarashining shakllanishiga ta’sir ko‘rsatuvchi omillarga e’tibor qaratganlar.

Qozog‘istonlik olimlarning boshqa bir tadqiqotida ijtimoiy-madaniy transformatsiya sharoitida yoshlarning qadriyatlar yo‘nalishidagi o‘zgarishlar ko‘rib chiqilgan. Ushbu tadqiqotda an’anaviy qarashlar va zamonaviy qadriyatlar har doim ham bir-biriga zid kelmasligi, muayyan sharoitlarda ular o‘zaro to‘ldirishi va ijtimoiy xulq-atvorning yangi modellarini shakllantirishi mumkinligi ta’kidlangan.

Markaziy Osiyo yoshlarining barqaror rivojlanish va ijtimoiy hayotda ishtirok etish imkoniyatlarini kengaytirishga bag‘ishlangan YUNESKO materiallari ham muhim ahamiyatga ega. Ularda teng imkoniyatlarni ta’minlash, ta’lim salohiyatini rivojlantirish, ijtimoiy faollikni oshirish va yoshlarning jamiyat hayotida inklyuziv ishtirokini ta’minlash zarurligi ta’kidlanadi. Shu bilan bir qatorda, O‘zbekistonning milliy qadriyatlariga bag‘ishlangan ilmiy nashrlarda ularning tarbiyaviy salohiyati, oilaviy an’analarning hamda ma’naviy merosning yosh avlod axloqiy fazilatlarini shakllantirishdagi ahamiyati ko‘rib chiqiladi.

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, umumiy qadriyatlarni nafaqat o‘tmish merosi, balki zamonaviy jamiyat taraqqiyotining muhim resursi sifatida ham ko‘rib chiqish lozim. Ularning tarbiyaviy salohiyati ijtimoiy jipslikni mustahkamlash, fuqarolik mas’uliyatini shakllantirish va avlodlar davomiyligini ta’minlash qobiliyatida namoyon bo‘ladi. Tadqiqotning metodologik asosini Markaziy Osiyo yoshlarini tarbiyalashda umumiy qadriyatlarning o‘rnini kompleks o‘rganish imkonini beruvchi umumilmiy va maxsus bilish metodlari tashkil etadi. Tadqiqot jarayonida ilmiy tahlil, qiyosiy tahlil, tizimlashtirish, umumlashtirish va ilmiy manbalarni talqin qilish metodlaridan foydalanilgan.

Markaziy Osiyo mamlakatlari yoshlarini tarbiyalashda umumiy qadriyatlarning yana bir muhim jihati mintaqaviy birdamlik va o‘zaro hamkorlik madaniyatini shakllantirish bilan bog‘liq. Chunki mazkur mintaqa xalqlarini umumiy tarixiy taqdir, mushtarak madaniy meros, ma’naviy an’analar va qadimiy qo‘shnichilik munosabatlari birlashtirib turadi. Ushbu mushtaraklik yosh avlod ongida nafaqat o‘z millatiga mansublik tuyg‘usini, balki boshqa xalqlarning tarixi, tili, urf-odatlari va madaniyatiga hurmat bilan munosabatda bo‘lish tamoyilini ham qaror toptiradi.

Ayniqsa, ta’lim muassasalarida Markaziy Osiyo xalqlarining umumiy tarixiy merosini o‘rganish, yoshlar o‘rtasida ilmiy, madaniy va ijtimoiy loyihalarni amalga oshirish, xalqaro yoshlar almashinuvini rivojlantirish orqali o‘zaro ishonch, hamjihatlik va daxldorlik hissini kuchaytirish mumkin. Bunday tarbiyaviy yondashuv yoshlarning mintaqaviy jarayonlarga befarq bo‘lmagan, tinchlik va barqarorlikni qadrlaydigan, ijtimoiy mas’uliyatni chuqur anglaydigan hamda turli madaniyatlar o‘rtasida samarali muloqot o‘rnata oladigan barkamol shaxslar sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

Markaziy Osiyoning alohida davlatlari yoshlarining qadriyatlar yo‘nalishidagi umumiy va farqli xususiyatlarini aniqlash imkonini berdi. Tizimli yondashuv orqali umumiy qadriyatlar shaxs shakllanishiga ta’sir ko‘rsatuvchi ma’naviy, axloqiy, ijtimoiy va madaniy yo‘nalishlarning o‘zaro bog‘liq majmuasi sifatida ko‘rib chiqildi. Yoshlar siyosati, tarbiya, madaniy merosni saqlash va barqaror rivojlanish masalalariga bag‘ishlangan zamonaviy ilmiy nashrlar, tahliliy materiallar va xalqaro hujjatlarni o‘rganishga alohida e’tibor qaratildi. Bu esa muammoni zamonaviy ijtimoiy-madaniy o‘zgarishlar kontekstida ko‘rib chiqish imkonini berdi.

Qadriyatlar shaxsni shakllantirish va ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishning eng muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ular insonning oilaga, jamiyatga, davlatga, madaniyatga va atrof-muhitga bo‘lgan munosabatini belgilaydi. Yoshlar tarbiyasi jarayonida qadriyatlar nafaqat axloqiy, balki ijtimoiy vazifani ham

bajaradi, chunki ular mas’uliyat, o‘zaro hurmat va ijtimoiy hayotda ishtirok etishga tayyorlikni shakllantirishga yordam beradi.

Yoshlar tarbiyasining muhim yo‘nalishlaridan biri tarixiy xotira va madaniy merosni saqlash hisoblanadi. Markaziy Osiyo xalqlari tarixi fan, ta’lim, adabiyot, me’morchilik va ma’naviy madaniyatning rivojlanishi bilan chambarchas bog‘liq. Mintaqaning buyuk mutafakkirlari, olimlari va ma’rifatparvarlarining merosi katta tarbiyaviy resurs hisoblanadi. Yoshlarning o‘z xalqi tarixi bilan tanishishi milliy o‘zlikni anglash, madaniy an’analarga hurmat va o‘z mamlakatining kelajagi uchun mas’uliyatni his etish tuyg‘ularini shakllantirishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, yoshlar tarbiyasi faqat milliy an’analar bilan cheklanib qolmasligi kerak. Zamonaviy dunyo sharoitida umuminsoniy qadriyatlar: inson qadr-qimmatiga hurmat, adolat, tinchliksevarlik, teng huquqlilik, erkinlik, bag‘rikenglik va o‘zaro tushunish alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu qadriyatlarni o‘zlashtirish ochiq dunyoqarashni, madaniyatlararo hamkorlikka tayyorlikni va ijtimoiy muammolarni konstruktiv hal etish qobiliyatini shakllantirishga yordam beradi.

O‘zbekistonda yoshlar tarbiyasi, milliy qadriyatlarni saqlash va faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish masalalari davlat siyosatida muhim o‘rin egallaydi. Xususan, 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasida inson kapitalini rivojlantirish, ta’lim sifatini oshirish, yoshlarni qo‘llab-quvvatlash va jamiyatning ma’naviy-axloqiy asoslarini mustahkamlash bilan bog‘liq vazifalar belgilangan. Ushbu yo‘nalishlarning amalga oshirilishi ta’lim muassasalari va jamoat tashkilotlarida tarbiyaviy ishlarni takomillashtirish uchun qo‘shimcha imkoniyatlar yaratadi.

Xulosa. Markaziy Osiyo yoshlarining dunyoqarashi, ma’naviy-axloqiy fazilatlari va ijtimoiy mas’uliyatini shakllantirishda umumiy qadriyatlar muhim o‘rin tutadi, degan xulosaga kelish imkonini beradi. Ular avlodlar davomiyligini ta’minlaydi, madaniy o‘ziga xoslikni saqlashga ko‘maklashadi va ijtimoiy totuvlik asoslarini mustahkamlaydi. Mintaqa xalqlarida tarixan shakllangan kattalarga hurmat, oilani e’zozlash, mehmondo‘stlik, o‘zaro yordam, mehnatsevarlik va bilim olishga intilish kabi qadriyatlar bugungi sharoitda ham o‘z dolzarbligini saqlab qolmoqda. Shu bilan birga, globallashuv va raqamlashtirish jarayonlari tarbiyaga oid an’anaviy yondashuvlarni qayta ko‘rib chiqish hamda qadriyatlar asosidagi ta’lim mazmunini kengaytirishni talab etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alekseyeva V. S., Dumaxonova Sh. Globallashuv sharoitida o‘zbek yoshlarining ijtimoiy va madaniy o‘ziga xosligi. Sharq tarixi, siyosati va huquqi jurnali (Oriental Journal of History, Politics and Law). 2025. 315–322-betlar.

2. Xamzina Z., Buribayev E., Buribayeva A. Qadriyatlar mozaikasi: Qozog‘istonning ijtimoiy-madaniy rivojlanishi jarayonida yoshlarning qadriyatlar yo‘nalishidagi o‘zgarishlar // Topos jurnali. 2025. 267–297-betlar.

3. Bush E. L., Tornob S., Rashidov T. Tojikistonda qadriyatlar tarbiyasi, oila va yoshlar: itoatkor shaxslarni shakllantirish // Postkommunizm muammolari (Problems of Post-Communism). 2025. 308–318-betlar.

4. Alimova M. O‘zbekiston yoshlarini tarbiyalashda milliy qadriyatlarning o‘rni va ahamiyati // Sharq ijtimoiy fanlar jurnali (Oriental Journal of Social Sciences). 2025. 93–99-betlar.

5. Isakov B. Globallashuv sharoitida O‘zbekiston yoshlarini milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash masalalari // Til spektri (The Lingua Spectrum). 2025. 712–715-betlar.

6. Murtazayeva R. X. Yoshlar tarbiyasida bag‘rikenglik omili // Sharq ijtimoiy fanlar jurnali (Oriental Journal of Social Sciences). 2023. 11–23-betlar.